

Küresel Akışlar, İstanbul ve İstanbul'da Küresel Mimarlık

Global Flows, Istanbul and the Global Architecture in Istanbul

Tülin GÖRGÜLÜ,¹ Senem KAYMAZ KOCA¹

İstanbul, dünya üzerindeki insan, mal, para ve enformasyon akışlarının dönüştürücü etkilerine maruz kalan kentlerden biridir. İstanbul'un kentsel ve mimari bağlamı, bu akışın yarattığı dönüşüm sürecinden etkilenmekte ve tartışmaya açık yeni mekânsal bağlamlar ortaya koymaktadır. Özellikle 2000 yılından başlayarak, küresel anlamda enformasyon ve sermaye akışlarının ivmesinin hızlanması ve İstanbul'un önemli bir akış destinasyonu olması kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik dokusunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu bağlamda İstanbul'un fiziksel dokusu, başlıca iki yönlü değişim göstermektedir. Bir taraftan küresel sermayenin taleplerini karşılayacak türden yeni işlev alanlarının ortaya çıktığı görülürken, diğer taraftan malzeme ve form anlamında yeni bir mimari dilin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmanın ana amacı, 'akış' olgusu üzerinden küresel kentlerin mekânsal özelliklerini anlamak ve İstanbul'un son yıllarda değişen kentsel dokusunu ve mimarlık dilini tartışmaktır. Bu amaçla, bu makalede dünyadaki gelişmelerle ilişki içinde olan ve mimarlık alanında yenilikçi özelliklere sahip mimarlık ofislerinin küresel mimarlık diline ve bilgisayar aracılığı ile üretilen dijital formlara bakışlarının bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Enformasyon; İstanbul; küresel akışlar; küresel mimarlık; sermaye.

¹Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul.

Istanbul is a city clearly exposing the transformative effects of the flows of people, commodities, money and information. Throughout this process, the urban and architectural context of Istanbul has been changed and reproduced. Especially starting from 2000, since the flow of information and capital has accelerated globally and Istanbul is situated on the main route of that flow, significant changes have emerged in the physical, social and economic patterns of Istanbul. In this context, there have been primarily two means of change in the physical pattern of Istanbul. On the one hand, new functional areas that absorb the demand of global capital have emerged, while on the other, a new architectural language has appeared in terms of material and form. This paper aims to understand the general spatial characteristics of global cities under the said continuous flows. It focuses on the recently changed urban pattern and architectural language of Istanbul by providing the viewpoints of innovative architectural offices that closely follow the improvements in the world regarding global architectural language and computer-generated digital forms.

Key words: Information; Istanbul; capital; global flows; global architecture.

¹Dept. of Architecture, Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Istanbul, Turkey.

Giriş

Mimarlığın ve kentleşmenin de içinde bulunduğu birçok disiplin, son 30 yıldır yaşanan küreselleşme sürecinin bir parçası olarak dönüşüm geçirmektedir. Tüm dünyaya yayılmış olan küreselleşme, ekonomik, kültürel ve politik alanlarda dinamikler oluşturmuş ve sonuçlar vermiştir. Küreselleşmenin sonuçlarının tüm dünyada görülüyor olması, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde erişilen hız ve yoğunluğun bir sonucudur. Mevcut iletişim olanakları, dünya üzerinde insan, mal,

para, bilgi, teknoloji ve gösterge akışını kolaylaştırmakta ve küreselleşmenin sonuçlarını kentten kente taşımaktadır. Dahası, küreselleşmenin çok boyutlu ve dinamik yapısı, kentleri ve mimarlık üretimini de dönüştürmektedir.

Bu çalışmanın ana amacı, 'akış' olgusu üzerinden küresel kentlerin mekânsal özelliklerini anlamak ve insan, mal, para ve enformasyon akışlarından etkilenen İstanbul'un son yıllarda değişen kentsel dokusunu ve mimarlık dilini tartışmaktır.

MEGARON 2009;4(2):101-109

Başvuru tarihi: 25 Mayıs 2009 (Article arrival date: May 25, 2009) - Kabul tarihi: 14 Eylül 2009 (Accepted for publication: September 14, 2009)

İletişim (Correspondence): Tülin Görgülü. e-posta (e-mail): tulingorgulu@gmail.com, senemkaymazkoca@yahoo.com

© 2009 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2009 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

- *Mediascape*: Film, televizyon, magazin, gazeteler tarafından üretilen ve dağıtılan görüntü ve veri akışı zemini.

Küresel Kentler

Küreselleşmenin dünyadaki sonuçlarını yalnız sosyal ve ekonomik açıdan incelemek yeterli değildir. En önemli sonuç, insanları hem fiziksel yaşam kalitesi anlamında, hem de psikolojik anlamda etkileyen mekansal değişimlerdir. Mekansal değişimler, bir yandan kentlerin üstlendiği yeni işlevler ve vizyonlar bağlamında gerçekleşmekte, öte yandan tasarlanan yeni yapıların kentin fiziksel çevresini etkilemeleriyle belirginleşmektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl iletişim ve erişilebilirlik olarak dünyada kısmen sanal, kısmen de gerçek olarak sınırların kalktığı bir yüzyıldır. Bu olgu, kültürlerin birbirinin içine girmesine, baskın olan kültürlerin de dünya üzerinde ortalama değerler olarak kabul görmesine neden olmuştur. Ortak dili konuşan, ortak damak tatlarına sahip olan insanlar (Bir yandan hamburger, uluslar üstü bir yemek olarak kabul görürken, öte yandan Çin yemeğini herkes tadabilmektedir. Bu da, bir anlamda küreselin dünyada yaygınlaştığı bir ortamda yerelin de öne çıkmasını getiren çelişkili bir durumdur.) artık yerkürenin herhangi bir noktasında yabancılaşmadan yaşayabilmektedirler. Küreselleşmenin getirdiği benzerlikler, kentleri de birbirine benzer formatlara sokmaya başlamış ve ortaya 'küresel kentler' çıkmıştır.

Keyder'in ifadesine göre; küresel kent kavramı, ilk formüle edildiğinde birkaç varsayım üzerinde yükseliyordu. Sermaye küreseldi, mekansal olarak örgütleniş ise hiyerarşikti. Dünya çapında sermayenin kontrol işlevlerini ve üretici hizmetlerini sağlıyordu. En tepedekiler, ikinci düzeyde bölgesel önem taşıyan kentler üzerinde hakimiyete sahiptiler. Bunlar da, sadece yerel bir önemi olan kentlerle bağlantı içindeydiler. En üst düzeydeki kentlerde, küresel kontrol işlevleri ve uluslararası müşterilere hitap eden üretici hizmetleri yoğunlaşmaktaydı. Bu tür hizmetler de, ekonominin en dinamik sektörünü oluşturmakta; yatırım ve işgücü içinde ortalama daha büyük bir pay almaktaydı. Küresel kentler açısından bakıldığında başarının göstergesi, kontrol işlevleriyle bağlantılı özel türden yüksek katma değerli hizmetlerin varlığıdır.^[6] Küresel kentler, küresel ölçekte gerçekleşen ekonomik yeniden yapılanmayı, istihdam yapısını ve nüfus ve sınıf oluşum düzeylerinde bunlara bağlı olarak ortaya çıkan değişimleri birebir yansıtmaktadırlar. Bu kentler, küresel aktörlere (bunlar ister üretici, ister tüketici olsunlar) bilgi ve zevkler üzerinde kontrol, simgesel statü göstergelerinin yayılması ve finansal kaynakların akışı türünden hizmetler sunmaktadırlar.^[6]

Günümüzde, New York, Londra ve Tokyo en fazla stratejik öneme sahip küresel kentler olarak kabul edilmektedir. Bu küresel ağda sahip oldukları rol, finans ve bilgi merkezli olarak sadece kendi ülkelerinde değil, dünyada da sahip oldukları yere bağlıdır. Küresel kentler, kapitalist gelişimin bugünkü aşaması içinde onları itici güç yapan bilginin, kontrolünün ve koordinasyonunun işlenmesi ve dağıtımında kilit alanlardır.^[7] Sermaye, bilgi ve teknoloji akışının üst düzeyde olduğu bu tür kentlerde, aslında ekonomik ve bununla bağlantılı olarak yönetsel kararları alan çok uluslu şirketler vardır; bu olgu, kentleri göreceli olarak güçlü kılmaktadır.

Mekansal sınırların önemi azaldıkça, sermayenin belli yerlere kayma duyarlılığının arttığı Friedmann'ın 'Dünya Kenti' kavramlaştırmasında da karşımıza çıkar. Ona göre, Dünya Kenti yeni bir olgu değildir. Bu kavram, kapitalizmin gelişmesiyle başlayan uzun süreçlerin bir ürünüdür. Kentler arası hiyerarşide konumsal ve ekonomik açılardan üst noktada bulunan kentler, dünya düzeyinde gerçekleşen bir kontrol sürecinde işlev görmektedir. Sektörel istihdam yapıları, nüfusları, mekansal dağılımları bu küresel işlev çerçevesinde anlaşılabilir. Böyle bir işlev çerçevesinde bakıldığında, New York, Londra ve Tokyo'dan başlayarak, 20-25 arası dünya kenti saymak mümkündür. Ekonomik-tarihsel-jeopolitik koşulların kentin sağlayacağı rolün belirlenmesinde etkili olduğu ortadadır. Ancak, asıl vurgulanması gereken ortaya çıkan son değişimler ışığında kentin ekonomi içinde gelişen belirleyici rolüdür. Kentler, sermayeyi çekmek için, farklılıklarını arttırmak ve çekici ortamlar yaratmak zorundadırlar.^[3]

Küreselleşme süreçlerinden gelişmekte olan ülke kentlerinin de etkilenmeleri kaçınılmazdır. Bu kentlerin küreselleşmesi sürecinde ortaya çıkan ana gerilim, kendilerini içinde buldukları bağlamın çifte belirleniminden kaynaklanır. Bu kentler, bir yandan, uluslararası para, mal, insan, bilgi ve gösterge akışının bir parçasıdır; bu nedenle de, küresel bir sistemin içinde ele alınarak incelenmesi gerekir. Diğer yandan, kendi devletlerinin coğrafi hakimiyeti ve yasalarının egemenliği altındadırlar. Bu, özellikle de devletin gücünün gerilemekte olduğu bir dönemde zorunlu olarak küreselleşmenin önünde bir engel olarak yükselmese de, küresel akışların farklı bağlamlarda kabul edilmiş tarzını etkileyen, her biri kendine özgü pazarlıkların gerçekleştiği anlamına gelir.^[6]

Küreselleşmeyi heterojen bir süreç olarak değerlendirerek konuya yaklaşanlar küreselleşmenin kültürler arası etkileşim olduğunu belirtmekte ve batı modernitesinin sonucu olarak görüldüğü yaklaşımını eleştirmektedirler. Ancak, batı ve gerisine (ing. *west and*

the rest) ilişkin kurguları artık batıyı merkez alarak kurmak mümkün görünmemektedir. Bunun nedenleri, Featherstone'un belirttiği gibi, küresel gücün giderek batı dışına kayması, Japonya ve Asya Kaplanları adı verilen Malezya, Güney Kore, Tayvan gibi ülkelerin güçlenmesi, dolayısıyla 'öteki' olarak kurgulanıp dışarıda bırakılanın dinlenmek zorunda kalmasıdır.^[8]

Yukarıda da değinildiği gibi, küresel kentler, ekonomik anlamda sermaye biriktiren ve politik kararlarda etkin olan kentlerdir. Hızlı bilgi akışı ve iletişim, küresel kentlerin finans sistemindeki önemini arttırmaktadır. İnsan, mal, para, bilgi ve teknoloji akışının üst düzeyde olduğu bu kentler, giderek ulus-devlet sisteminin önüne geçmekte ve kent-devlet biçimini almaktadır. Bu nedenle, son dönemde bazı kentlerin öne çıkma çabaları, kentler arasında bir yarış başlatmış; güç, gösteriş ve zenginlik göstergesi olan yapılar ve kentsel yeni işlevler ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme Sürecinde Mimarlık

Baudrillard'a göre, günümüzde imlerin (ing. *sign*) tüketilmesi aşamasına geçilmiştir. Nesnelerin değerine, kullanım değerinden sonra eklenen değişim değeri üzerine, bir de 'im değeri' eklenmiştir. Değişim değeri, kullanım değerinin bir suretidir (ing. *simularca*). Nesnelere, değişim değeri kazanmalarıyla birlikte, orijinal hallerinden uzaklaşmaktadırlar. Ancak im değeri, değişim değerinden de soyuttur ve suretin sureti (ing. *simularcum of a simularca*) olarak değerlendirilir. Kapitalist toplumun bugün vardığı aşamada suretlerin tüketilme aşamasına geçilmiştir. Gerçekliğin yerini suretler almıştır.^[3] Benzer bir şekilde Lash ve Urry de, günümüzde imlerin üretildiğini saptamaktadır. Bunlar, ya bilişsel bir içeriğe sahip endüstri-sonrası enformasyon ürünleridir, ya da estetik içeriğe sahip sanatsal ürünlerdir. Estetik değer kazandırılması, üretim aşamasında endüstriyel ürünlerin giderek artan tasarım değeriyle gerçekleşmektedir.^[3]

Belirsizlikler ve geçicilikler ortamında reklamlar ve medya imajları, kültürel pratiklerde birleştirici rol oynamakta; imajlar, mal haline gelmektedir. İmajların üretimi, rekabet ortamı içinde prestij sağlanması bağlamında önemlidir.^[3] Küreselleşme düzleminde yaratılan mimariyi bu gözle okumak gereklidir.

Bilişim 'güzel yapılar' ister ve bu nedenle eski yapılar yeniden tasarlanacağına yeni yapılar yapılır.^[7] Bu söylem, artık mimarının de bir im olduğunu ve tüketilen nesnelerin arasına girdiğini göstermeye yetmektedir. Mimarların deneysel olarak tasarladıkları 'im'leri gerçeğe dönüştürebilmeleri, finansal ve teknolojik kaynakların desteklemesiyle olabilmektedir. Küresel ser-

mayenin 2000'li yıllardan başlayarak dünya üzerinde yaygınlaşması sonucunda, uluslararası sermaye grupları ve bu grupların desteğini alan yerel yönetimler birbirinden güzel, iddialı ve gösterişli yapılar yapmak üzere hazırdırlar. Dahası, devletlerin (kentlerin) dünya gündemine girme çabaları, küresel sermayenin hareketini yönlendirmekte ve yeni bir mimari dil ortaya çıkarmaktadır.

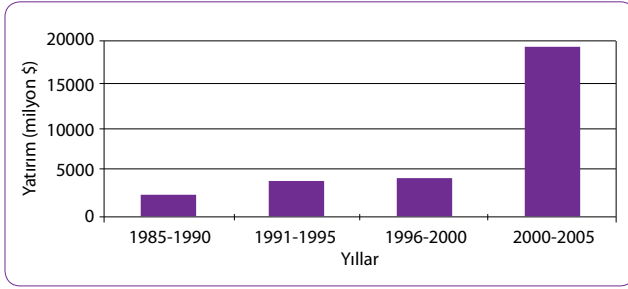
Küreselleşme sürecinde, mimari tasarım ilkelerini etkileyen ve yeni mimari dili destekleyen önemli araçlardan biri de, bilgisayar teknolojileridir. Bu teknolojiler, belli kavramlar ve bağlamlar paralelinde gerçekleşen 'bilgisayar aracılığıyla tasarımı' ön plana çıkarmıştır. Bu sayede, neredeyse sınırsız olanaklar sunulurak mimarların tasarım güçleri desteklenmiştir. Böylece, mimari kutu formundan uzaklaşarak, daha organik, akışkan ve yaratıcı bir boyuta taşınmıştır. Dik açılı mimarlık dönemi, neredeyse bitmiştir. Tasarımlar, doğada varolan formlar kadar organik, ancak bir o kadar da doğaya yabancı ve dev boyutlardadır. Farklı dış kabuklar, devingen ve dinamik iç mekanlar giderek yaygınlaşmıştır. Mimari form, heykelsi bir biçime bürünmüş ve işlevsellik geri planda kalmıştır. Bilgisayar simülasyonları ile oluşturulan bu formlar, yine bilgisayar yardımı ile dijitalleştirilmekte ve inşaat teknolojileri de yine bilgisayar vasıtası ile gerçeğe dönüşebilmektedir. Öyle ki, bu yapıların yapı kabuğunu ve strüktürünü çözebilmek amacıyla, yeni bilgisayar programları üretilmektedir. Özel teknolojiler gerektirdiği için, bu yapıları inşa edebilmek için önemli finansal kaynaklar gerekmektedir.^[9]

Mimarlık ortamı, bu koşullar içerisinde bugüne dek hiç olmadığı kadar irrasyonalist, şekilci ve gösterişli bir biçim almaya başlamıştır. Özellikle dünya gündemine yeni çıkan ve sıcak paralarla yaratılmış Hong Kong, Dubai ve Shanghai gibi genç finans kentleri, bir anlamda mimarların oyun alanlarını oluşturmaktadır.^[8] Batıda korumacılığın kalesi olan kentlerde bu fırsatları çok sınırlı olarak elde edebilen mimarlar, tüm hünelerini yaratıcılıklarını kanıtlamaya çalışan bu yeni rekabetçi kentlerde ortaya koymaktadırlar.

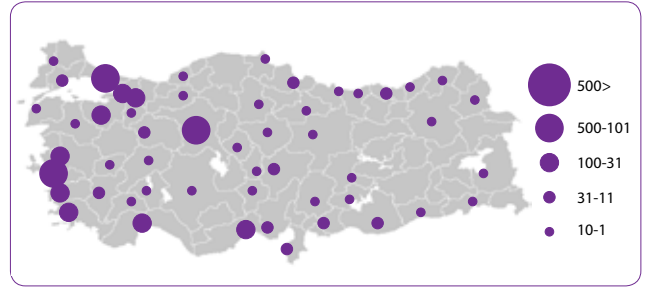
Günümüzde mimarlık, yaratıcı olmanın yanında belli ölçüde narsis bir tavır da sergilemektedir. Öyle ki, insan boyutlarının çok ötesinde, güç ve gösterinin hakim olduğu, rekabetin güçlü bir biçimde öne çıktığı fiziksel çevreler ön plana çıkmaktadır. Bu durum, küresel rekabet politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta; bu politikalar kendi mimarilerini yaratmaktadırlar.

İstanbul'da Küresel Mimarlık Denemelerinin Son On Yılına Genel Bir Bakış

American Foreign Policy dergisi, 'Küresel Dünyanın

Şekil 3. Türkiye'deki yabancı yatırımların artışı.^[12]

Şekil 4. Türkiye'deki yabancı yatırımların coğrafi dağılımı.^[13]

cak para ve fikir akışlarının sonuçlarının izlenebildiği dinamiklere sahiptir.

Şekil 3^[12] son 20 yıl içerisinde Türkiye'ye giren yabancı yatırımların (milyon dolar olarak) artışı göstermektedir. Uluslararası para akışı Türkiye'nin batı bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle İstanbul ve komşu kentler yabancı yatırımların üçte birini çekmektedir^[13] (Şekil 4).

İstanbul gibi tarihi, topografyası ve fiziksel mekanı ile zaten cazibe merkezi olan bir kentte, son dönemde uygulanan strateji, 'farklı mimarilerle kentlerin çekici kılınması fikri' ile örtüşmektedir. Uluslararası yatırımcılara cazip gelen bu modalar ve akışlar son dönem İstanbul'unda da fiziksel dokunun değişmesine neden olabilecek bir süreci başlatmış görünmektedir. İstanbul'un fiziksel dokusu, iki yönlü değişim göstermiştir. Bir taraftan küresel sermayenin taleplerine uygun olan 'yeni mekanlar ve işlev alanları' ortaya çıkarırken, diğer taraftan 'malzeme ve form anlamında yeni bir mimari dil' doğmuştur.

"Yeni İşlev" Alanları ve "Yeni Mimari Dil" in Fiziksel Dokuyu Değiştirmesi

Küreselleşmenin en önemli enstrümanlarından olan tüketim ekonomisi, kentlerin fiziksel mekanlarında hem işlevsel hem de biçimsel açılardan önemli değişikliklere yol açmaktadır. Küresel sermaye, tüketimi tetikleyici yeni mekanlar üretilmesini istemektedir. Yeni ofis yapıları, gösterişli alışveriş merkezleri, gelir durumunda ve sosyal dokuda yaşanan ayrışma nedeni ile kapalı mekanlar olarak tasarlanan yeni konut alanları ve rezidans adı verilen çok katlı konutlar bu bağlamda üretilmektedir. Bu paralelde, kent içinde yükseltelen yapı yoğunlukları ve tanımlanan yeni işlev alanları, kent topografının aşırı değer kazanması sonucunu doğurmaktadır. Dünyada, finans sektörünün gayrimenkul üzerinden para kazanma politikasına yönelmesi, 1990'lı yıllardan başlayarak Türkiye'de de ortaya çıkan tüm tüketim mekanlarının, gereksinimden çok spekülasyon amaçlarıyla inşa edilmesini hızlandırmıştır. Özellikle 90'lı yıllardan başlayarak Türkiye'nin gündemine giren, son 10

yılda ise hızla çoğalan yeni bir yapı türü de 'karma işlevli yapılar'dır. Bu yapılar, aslında modernizm sonrası Amerika'daki kentlerin çalışma ve konut alanlarında meydana gelen ayrışma sorununa çözüm olarak, ofis, konut, ticaret ve yer yer kültür yapılarının bir arada tasarlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki kentlerde ise 'karma işlevli yapı' türü, özellikle 'sonradan ticaret ve hizmet' işlevine ayrılmış alanlarda yapılmaya başlamıştır. Bu yapı türü, tam anlamıyla 'enjeksiyon' bir yapı türüdür. Atanan mekanlarda karma işleve hiç gereksinim yoktur; ancak 'ticaret ve hizmet işlevine' ayrılan topraklar, bir anda o kadar değer kazanmakta ve inşaat emsalleri o denli artmaktadır ki, yalnız konut, ofis veya ticaret alanları yatırımcılar açısından yeterli geri dönüşü sağlayamamaktadır.

Yalnız büyük ölçekli yapılarda değil, konut mimarisinde de hem sunum hem de talep anlamında beğeniler ve bakış açıları değişmeye başlamıştır. Elbette bu yapılar, konvansiyonel sistemle üretilen yapılara göre oldukça fazla yatırım gerektiren ürünlerdir; ancak piyasa rekabeti ve dünya platformuna çıkma çabaları finansman sorunlarını ikinci planda bırakmakta, 'ne kadar farklı, o kadar pahalı' mantığı ile hareket edilerek bu mimari konseptlere prim verilmektedir.

Ticari amaçla ve büyük miktarda konut üreten inşaat firmaları ise, yine belirli bir konsept oluşturma çabasına girmişlerdir. Ancak bu çaba, farklı olmak uğruna yer yer affedilemez taklitler üretmeye dek varmaktadır. Özellikle konut üreten firmalarda bu yaklaşımlar, 'İstanbul Boğazı'nın yeniden yaratılmasından, "Dubai tarzı mimari" biçimine varana dek yeni konut sitelerinin inşa edilmesine uzanan bir çeşitlilikle konut piyasasına sunulmuştur (Şekil 5).

Yeni Bir Mimari Dilin Ortaya Çıkması

Mimarlık alanında küreselleşmenin en önemli tüketim kalıbı olan 'postmodernizm', 1980'li yıllarda Türkiye'de yaygınlık kazanmış; biçimsel anlamda da çok popüler olmuştur. Postmodernizm, Türk halkının yapısına çok uygun bir kalıp olduğu için konut ve turizm ya-

pılarında en çok kullanılan ve sevilen 'cephe üslubu' olarak tekrarlanmıştır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu yaklaşımın felsefi değil, 2000'li yıllara dek yalnızca biçimsel anlamda yaygınlaşan ve hatta 'kitch' noktasına varan malzemelerle, Türk mimarlık ortamına girmiş bir yaklaşım oluşudur. Bu dönemde, Türkiye'deki mimarlık ortamını besleyen en önemli kaynaklar, Amerika ve Uzak Doğu orijinli mimarlık dergileridir. Bu süreçte, henüz internet ile elektronik bilgi akışı yaygınlaşmamıştır; ancak yabancı mimarlık dergilerinin ülkeye girmesi kolaylaşmış ve çeşitlilik kazanmıştır. Dergilerin kaynaklarını da, özellikle dünyada yaygın olarak iş yapan Amerikalı mimarlık ofislerinin portfolyoları ya da uzak doğudaki perspektif firmalarının bilgisayar çizimleri oluşturmaktadır; henüz 'Starchitect'ler dönemi başlamamıştır.

Türkiye'ye küreselleşme bağlamında gelen tüm akışların üst üste çakışmaya başladığı noktada, bilgisayar teknolojisinin tasarım ve yapım sürecinde dijital formlara yanıt vermesi, Türkiye'deki yapı sektörünün bu anlamda yetenek kazanmasını sağlamıştır. Mal akışı paralelinde de her türlü malzeme girdisinin sağlanabilmesi, 'organik dijital formların' Türkiye'deki mimarlık ortamına girmesini kolaylaştırmıştır. Dijital formları, İstanbul gündemine sokan en önemli süreç, 2005 senesinde İstanbul Belediye'sinin Metropolitan Planlama Bürosunun (İBB) İstanbul'un iki gelişme alanında, Kartal ve Küçükçekmece'de düzenledikleri uluslararası tasarı

Şekil 5. Dubai tarzı mimariye sahip yeni konut sitesi. (DAP Yapı Dragos Royal Towers).

rım yarışmalarıdır. Yarışmalara dünya çapında ünlü mimarlar davet edilmiş, Zaha Hadid Kartal bölgesindeki yarışmayı, Ken Yeang ise Küçükçekmece bölgesindeki yarışmayı kazanmıştır. Yarışma sonuçlarında ortaya çıkan mimari formlar, artık kentliler tarafından da kabul edilebilen tanıdık imajlar haline gelmiştir. Yarışmalara katılan diğer projelerde de dijital formların tasarım dili olarak kullanılmış olması, Türkiye'deki genç mimarlara ilham vermiştir. Son dönemde, batı modellerinde olduğu gibi, büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerinde *Starchitect*'lerin önemli bir proje lokomotifleri olarak görevlendirilmesi Türkiye'deki yerel yönetimler tarafından benimsenen bir tutum olmuştur.

Konu edilen akışlar ile birlikte, yurt dışındaki mimarlık ortamlarının Türkiye'ye yansımaları kaçınılmazdır. *Starchitect*'lerin Türkiye'de kurmuş oldukları çalışma ofisleri, yurtdışında yarışmalar kazanan ve projeler yapan Türk mimarlarının mesleğe daha farklı açılardan bakabilmelerini; daha kavramsal, bağlamsal ve nitelikli yapılar tasarlayabilmelerini sağlamıştır.

Küresel akış haritası içinde önemli bir konuma sahip olan İstanbul'da, enformasyon ve imaj akışlarından eğitim kurumları da etkilenmiş; özellikle büyük üniversitelerde daha yarışmacı ve dış dinamikleri takip eden bir mimarlık eğitiminin yolunu açmıştır. Bu paralelde de genç, dinamik, dış dünya ile ilişki kuran genç bir mimar jenerasyonu doğmuştur. Bu jenerasyon, ulusal ya da uluslararası büyük yatırımcılar arasında kendilerine yer edinmişler ve 'farklılıklarını' vurgulayan tasarımları ile son dönemde yapılan projelere imza atmışlardır. Kullanıcı profiline değişmesi ile bu tür mimariye duyulan ilgi de talebi arttırmıştır. Dünya üzerinde son dönemde yapılan yapıları deneyimleyen, mimariye ilgi duyan bir kullanıcı grubunun varlığından söz etmek olasıdır.

2000'li yıllardan itibaren, Türkiye'de en çok üretilen yapı türü olan ofis ve konut tasarımlarında dik açılı klasik prizma formlarının dışına çıkılarak (iddialı konut projelerinde sıkça kullanılan tünel kalıp sistemlerinden de vazgeçilerek) patlatılan, boşaltılan, eğriilen, çarpıtılan formlar kullanılmıştır. Yaygın yapı tiplerinde ise, topografik mimarlık ve yeşil çatılar ön plana çıkan arayışlar olmuştur.

Kamu kurumları ise, daha farklı bir nitelik göstermektedir. Yerel yönetimlerin ihale yolu ile elde ettikleri projeler, muhafazakarlık çerçevesindeki beğenilerle çakışmakta, özellikle Osmanlı ve Selçuklu mimarisinden esinlenen, niteliksiz yorumlar ve eklektik çizgiler taşımaktadırlar. Kentsel ölçekte büyük kamu yapıları olarak ihale edilen bu projeler, oldukça pahalı, gösterişli ve çağdaş mimarının dışında yorumlanarak, karar veri-

cilerin beğenilerini ortaya koyan bir tavır sergilemektedirler. Bu tavırlar kopyalanarak konut mimarisinde de kendine yer bulmakta, zaten belirli bir mimari dil oluşturulamayan çok katlı konutlarda da Selçuklu taç kapıları ve kubbeler, belli başlı tasarım yaklaşımları olarak ortaya çıkmaktadır.

Halihazırda Türkiye'nin mimarlık ortamında, sosyal dokuda olduğu gibi, ikili bir yapıdan söz etmek olasıdır:

- Gelenekseli koruyan, postmodernizmin kolaycılığını devam ettiren *kitch* yapılar,
- Uluslararası örneklerin küresel akışların etkisiyle Türkiye'ye yansımaları sonucu oluşan yapılar.

İstanbul'da Yenilikçi Mimarlık Ofislerinin Çalışma Yöntemleri

Çalışmanın bu bölümünde, İstanbul'un son yıllarda değişen kentsel ve mimari yapısını değerlendirebilmek amacıyla, mimarlık gündemini belirleyen ve küresel akışlar içinde önemli paya sahip olan İstanbul'daki öncü mimarlık ofislerine tasarım süreçleriyle ilgili bir anket uygulanmıştır. Bu ankette, mimari tasarım sürecinde kullandıkları metotları (eskiz, maket, modelleme, kavramsallaştırma vb) ve bilgisayar kullanımının bu süreçteki yerini anlamak, dijital tasarım yaklaşımları ve küresel mimarlık dili üzerine görüş almak, son dönemde ağırlıklı olarak hangi yapı türleri üzerinde çalıştıklarını değerlendirebilmek amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur.

Ofislerden gelen yanıtlarda;

a. Küresel bir mimarlık dilinden söz edildiğinde:

- Bireylerin özgürlüğünün arttığı ve bu özgürlüğün herkesi birbirine yaklaştırdığı ifade edilmekte,
- Merkez ülkelerdeki mimarlığın ürettiği biçimlerin serbest dolaşımından söz etmenin mümkün olduğu, bilgilenme araçlarının yanı sıra kitlelerin hareket etme kabiliyetlerinin artışının her türlü bilgiye olduğu gibi, mimarlığa dair kaynaklara ulaşımı da kolaylaştırdığı, dolayısıyla mimarlığa dair görsel birikimin, bu dünyanın içerisindeki paylaşımın, mimari biçimlerin de paylaşımına yol açtığı söylenmekte;
- Dünyanın neresine giderseniz gidin aynı parametrik dijital yöntemlerle tasarlanmış birbirine daha çok benzeyen mekan, daha çok bina daha çok kent bulunmaktadır denilmektedir.
- Küresel mimarlığı doğuran akışın, bu paraleldeki etkilenmelerin, bir yandan mimarları özgürleştirdiği ifade edilmekte, ancak öte yandan da bu akışın tetiklediği birbirine benzeyen dijital imajlar eleştirilmektedir.

b. Tasarlama yöntemi olarak kullanılan parametrik

tasarım ve bilgisayar konusundaki yorumlar da şu şekilde olmuştur:

- Parametrik dijital tasarım farklı geometrilerin kurgulanması için bir araç olarak kullanılabilir, ancak sadece forma dayalı, formun ön plana çıktığı bir mimarlık anlayışına doğru da gidilmektedir.
- Parametrik dijital yöntemlerle tasarlanmış köşelerin olmadığı akışkan mekanlar, komplike geometriler, tanımlanması zor komplike formların yaratıldığı bir dil vardır.
- Geometrik ve morfolojik bağımsızlık, yapılarda klasik kompozisyon kabullerinden bağımsızlaşma, bir ölçüde hibrid olanın kabulü söz konusudur.
- Mimarlık ile ilgili temel motivasyonun parametrik tasarım yaklaşımı olması, dünyada mimarlık alanında gelinen son noktayı ortaya koymaktadır.

Gelen yanıtlar küresel mimarlığın bilgisayar teknolojileri, parametrik tasarım ile kurduğu bağlantıyı doğrular niteliktedir, bir yandan eleştirel bakış, bir yandan da bilgisayar ile çalışmanın verdiği olanaklar konusunda olumlu yaklaşımlar vardır.

c. Son dönemde ofislerde yapılan projeler ise, ofis, konut alışveriş merkezleri, karma işlevli yapılar, turizm yapıları olarak ağırlık kazanmıştır. Bu başlıklar da küresel akışların en çok gereksinim duyduğu ve yaygınlaştığı yapı türleridir.

d. Tasarım metodolojileri ile ilgili sorulara alınan yanıtlarda ise; mimarlık ofislerinin henüz *Starchitect*'ler gibi parametrik metotlar üzerinde çalışmadıkları ve bilgisayar kullanımının mimari tasarımın amacı olmaktan çok aracı olduğu anlaşılmıştır. Ancak mutlak olarak geliştirilen bir felsefe bulunmakta, yer ile ilişki kurulmakta ve belirli referans noktaları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Modelin tasarımda öncelikli olduğunu, başka bir ifadeyle formun önden oluşturulduğunu söylemek olasıdır. Ancak çalışma metodolojilerinde, model ve tasarım arasında gitgeller yaşanmaktadır. Sonucu belirleyen en önemli şey ise, inşaat teknolojileri ve finans kaynakları olmaktadır.

e. Mimarlık ofislerinin yurt dışı çalışmaları ise, Arap ülkeleri, Rusya, Azerbaycan, Hindistan, Balkan ülkeleri ve İtalya gibi bölgelerde ağırlık kazanmaktadır. Bu sonuç Türkiye'nin bazı yabancı mimarlık grupları ile ortak çalışmalar yaptıklarını ve Sovyetlerin dağılmasının ardından bağımsızlaşan ülkelerde etkinlik alanlarını arttırdıklarını göstermektedir. Küreselleşme dalgasının bu ülkeleri de etkisi altına alması, Türkiye'dekine benzer yatırımların yapılmasını ve dijital formlara bu ülkelerin gösterdikleri ilginin daha fazla olması mimarlık ofislerinin bu alanlarda daha özgür davranabilmesini sağlamıştır.

Sonuç

Özellikle son 10 yıldır, küresel boyuttaki hızlı ve sürekli akış, kent oluşumunun ve mimarlık üretiminin bilindik programını değiştirmiştir. Günümüzün mekanları ve kentleri, politik, ekonomik ve kültürel bilgi ağlarının iç içe geçmeleriyle, kaotik ve çok katmanlı bir yapıyla ifade edilmektedir. Mekan ve kent üretimi, artık rasyonel bir anlayış etrafında değil, sürekli akışın sebep olduğu dinamik ve hareketli bir zeminde, sermayenin yönlendirici olduğu bir çerçevede olabilmektedir.

1980 sonrası, batı ile entegrasyon çabaları içine giren Türkiye, 2000'lerle birlikte insan, mal, sermaye ve bilgi akışlarının yoğunlaştığı bir sürece girmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin, özellikle İstanbul'un fiziksel, sosyal ve ekonomik dokusunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu anlamda İstanbul'un kentsel ve mimari bağlamı, akışın yarattığı dönüşüm sürecinden etkilenmekte ve tartışmaya açık yeni mekansal bağlamlar ortaya koymaktadır. Bu değişimler, küreselleşme sürecini yaşayan diğer kentlerle benzerlikler taşımaktadır.

Gerek fizik mekanda ve işlev alanlarında yaşanan değişimler, gerek mimari dil adına gelen yansımalar küreselleşme süreçlerinin Türkiye'deki izlerini oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda kent merkezlerinin aşırı pahalılaşması, kentsel yoğunluğun artırılması amacı için bir enstrümana dönüşmüş, özellikle İstanbul'da yüksek yapılar, kentin her noktasına sıçrayarak, silueti tehdit eder bir konuma gelmiştir. (halihazırda Avrupa'da yüksek yapı adedi açısından İstanbul birinci sıradadır.) Daha önce de söz edildiği gibi, mimarlık alanında da ikili bir yapı ortaya çıkmış ve fiziksel doku, 'muhafazakar bir bakışla oluşturulan tarihselci, eklektik bir yapıya' ya da 'yenilikçi bir bakışla oluşturulan, giderek dijital formlara yaklaşan bir yapıya' dönüşmüştür.

Her iki yaklaşım da sıkıntılıdır; her iki durumda da aslında güç, gösteriş ve paranın hakimiyetini ön plana çıkartan, küreselleşmenin gereksinimden çok bir tüketim unsuruna dönüştürdüğü mimarlığı vurgulamaktadır. İnsan için olan işlevsel, rasyonel mimarlık dili, bir yandan modernizmin artık demode olduğu yönünde-

ki söylemlerle yok edilmektedir. Mimarlık 19. yy.'daki cephe ve kabuk mimarisine dönüşmektedir, kuşkusuz teknoloji, felsefe ve diğer dinamikler bağlamında yenilikçilik, mimarinin gelişmesi açısından çok önemlidir, ancak küreselleşme dinamikleri ile enjekte edilen bir mimari dili bu gelişmenin dışında tutmak, diğer küresel kentlerde ortaya çıkan dijital imajlarla ilgili yaşanan olumsuzluklardan kaçınmak çok önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

1. Koca, S. K., Görgülü, T., (2009), "Global flow, global cities, Istanbul", International Journal of Arts & Sciences: Mediterranean Conference For Academic Disciplines, University of Malta, Gozo-Malta, 23-26 February 2009. (CD Book-ISSN: 1943-6114).
2. Poster, M., (1999), "National identities and communications technologies", The Information Society, 15, s. 235-240.
3. Aslanoğlu, R. A., (1998), Kent, kimlik ve küreselleşme, Asa Yayıncılık, Bursa.
4. Taylor, P.J., Catalano G., Walker, D.R.F., (2002), Measurement of the world city network, Urban Studies, 39 (13), 2367-2376.
5. Appadurai, A., (1996), Modernity at large: cultural dimensions of globalization, University of Minnesota Press, Minneapolis.
6. Keyder, Ç., (2000), İstanbul, küresel ile yerel arasında, Metis Yayıncılık, İstanbul.
7. Thorns, D. C., (2004), Kentlerin dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, Soyak Yayıncılık, İstanbul.
8. Lang, J., (2007), Lecture on the livenarch congress, Trabzon.
9. Görgülü, T., (2007), "Creativity, creative cities, created architecture", A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, Vol. 2, No. 2, Fall, s. 81-100.
10. Taylor, P. J., (May 2009), Atlas of Hinterworlds: Istanbul, http://www.lboro.ac.uk/gawc/visual/hw_is.html.
11. Taylor, P. J., (May 2009), Atlas of Hinterworlds, <http://www.lboro.ac.uk/gawc/visual/hwatlas.html>.
12. Prime Ministry Undersecretariat of Treasury, Aralık 2006, Türkiye'deki yabancı yatırımların artışı, http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_Aralik2006.xls.
13. Berköz, L., Türk, Ş., (2007), "Yabancı yatırımların yer seçimini etkileyen faktörler: Türkiye Örneği", İTÜ Dergisi/ Mimarlık Planlama Tasarım, 6/2, s. 59-72.